א) [א]דמסוכר ולא משי ידיה מפחיד שבעה יומי דשקיל מזייה ולא משי ידיה מפחיד תלתא יומי דשקיל טופריה ולא משי ידיה מפחיד חד יומא ולא ידע מאי קא מפחיד ידא אאוסיא דרגא לפחדא [ב]ידא אפותא דרגא לשינתא תנא אוכלין ומשקין תחת המטה [ב]אפילו מחופין בכלי ברזל °רוח רעה שורה עליהן ת"ר לא ישתה אדם מים לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות ואם שתה דמו בראשו מפני סכנה מאי סכנה רוח רעה ואם צחי מאי תקנתיה [ג](נימא) שבעה קולות שאמר דוד על המים והדר נישתי שנאמר [1]קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון קול ה' חוצב להבות אש קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות ובהיכלו כולו אומר כבוד ואי לא [ד](נימא) הכי לול שפן אניגרון אנירדפין בין כוכבי יתיבנא בין בליעי שמיני אזילנא ואי לא אי איכא איניש בהדיה ניתעריה ולימא ליה פלניא בר פלנתא צחינא מיא והדר נישתי ואי לא מקרקש נכתמא אחצבא והדר נישתי ואי לא נישדי בה מידי והדר נישתי [ה]ת"ר [ג]לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה סכנת שברירי ואי צחי מאי תקנתיה אי איכא איניש בהדיה לימא ליה פלניא בר פלניא צחינא מיא ואי לא [ו](נימא) איהו לנפשיה פלניא אמרה לי אימי איזדהר משברירי שברירי ברירי רירי ירי רי צחינא מיא בכסי חיורי: ואפילו מן התמחוי וכו': פשיטא לא נצרכא אלא אפילו לר"ע דאמר [ז]עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא משום פרסומי ניסא [ח](מודי) תנא דבי אליהו אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו מאי נינהו (א) אמר רב פפא כסא דהרסנא [ט]כדתנן [י]ר' יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים ת"ר שבעה דברים צוה ר"ע את רבי יהושע בנו בני אל תשב בגובהה של עיר ותשנה ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים ואל תכנס לביתך [כ]פתאום כ"ש לבית חבירך ואל תמנע מנעלים מרגליך [ל]השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות [מ]והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו אמר רב פפא לא למיזבן מיניה ולא לזבוני ליה אלא למעבד שותפות בהדיה והשתא [נ]דאמר רב שמואל בר יצחק מאי דכתיב [2]מעשה ידיו ברכת כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך אפילו למיזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי חמשה דברים צוה ר"ע את רבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוש בבית האסורין אמר לו רבי למדני תורה אמר איני מלמדך אמר לו אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות אמר לו בני יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק אמר לו ומי בסכנה והלא עגל בסכנה אמר לו [ס]אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מוגה מאי היא אמר רבא ואיתימא רב משרשיא בחדתא [ע]שבשתא כיון דעל על לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך מאי ניהו גרושה בחיי בעלה דאמר מר גרוש שנשא גרושה ארבע דעות במטה ואי בעית אימא אפילו באלמנה לפי

שאין

רש"י

דמסוכר. מקיז דם מן הכתפיים. לשון סיכורי: ידא אאוסיא. שרגיל להניח ידו אלא נחיריו על שפתיו: דרגא לפחדא. דרך הוא להביא לו פחד רוח רעה: לול שפן אניגרון אנירדפי. לחש הוא: בי בליעי ושמיני. הנה סביבותי אנשים כחושים ושמנים ותניחוני: ונימא ליה לאיתא מיא: הוי עז. התחזק במלוה יותר משיכולת בידך: אל תשב בגובהה של עיר ותשנה. מקום שבני העיר עוברים ושבין שמא כשהן עוברים ושבין °יבטלוך ויפסיקוך ממשנתך: ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים. דטרוד בגרסיה ולא במילי דציבורא: לא למיזבן מיניה ולא לזבוני ליה. דאיידי דעדיף מזליה נלא וחכי ליה להאי: אמר ליה ר"ש בן יוחי ומי בסכנה. והלא העגל בסכנה ומה לך בכך: אם בקשת ליחנק. לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממך: היתלה באילן גדול. אמור בשם אדם גדול: בחדתא. כשהתינוק למד בחדש כשהוא מתחיל ללמוד:

שאין

רשב"ם

דמסוכר. מקיז דם מן הכתפיים: ידא אאוסיא. שרגיל להניח ידו על שפתו אלא נחיריו: דרגא לפחדא. סולם ודרך הוא לעלות עליו[פ] פחד רוח רעה: אפותא. מצח: בלילי רביעיות. בלא נר: לול שפן אניגרון. לחש הוא: בי בליעי ושמיני. הנה סביבותי אנשים כחושים ושמנים בחרו וקמו לכם והניחוני: שברירי. סנורים (בראשית יט) מתרגמינן כן: לימא ליה לאיתא מיא בכסי חיורי. ממונה על כוסות של חרס: הוי עז כנמר. התחזק במלות יותר משהיכולת בידך: ר' יהושע בן קרחה הוא בן ר"ע שרבי עקיבא קרח היה כדאמרי' במסכת [בכורות] (דף נח.) כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה: אל תשב בגובהה של עיר ותשנה. מקום שבני העיר עוברין ושבין ויבטלוך ויפסיקוך ממשנתך: ואל תדור בעיר שראשיה ת"ח. דטריד בגירסא ולא טריד במילי דציבורא: ולא תכנס בביתך פתאום. אלא השמע את קולך להם קודם בואך דילמא עבדי מילתא דלניעותא. [בויקרא רבה] (פכ"א) ר' יוחנן כי הוה עייל לביתא מנענע משום שנאמר[צ] ונשמע קולו בבואו אל הקודש: ואל תמנע מנעלים מרגליך. שגנאי הדבר לתלמיד חכם שילך יחף כדאמרינן התם (שבת דף קכ"ט.) ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו: השכם ואכול כו'. מקראי נפקא לן בבבא קמא (דף נב:) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש[ק] אי נמי מדכתיב[ר] וברך את לחמך ואת מימיך והסר והסירותי מחלה מקרבך: לא למיזבן מיניה ולא לזבוני ליה. דאיידי דהעדיף מזליה נלא וחכי ליה להאי: כשהיה חבוש בבית האסורין. כדאיתא בברכות (דף סא:): איני מלמדך. שלפי שהיה עסוק בתורה נתפש כדאמרינן בברכות (שם): אמר לו רבי שמעון בן יוחי ומי בסכנה. והלא עגל בסכנה ומה לך בכך: ואם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול. לומר דבר שישמע לבריות ויקבלו ממך. ומשום דנקט ליסנא [ש]דחניקה נקט היתלה באילן למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו: בחדתא. כשהתינוק מתחיל ללמוד מחדש: ארבע דיעות. בשעת תשמיש זה לבו לאשתו הראשונה וזאת לבעלה הראשון ותניא לא ישמש אדם עם אשתו ויתן עיניו באשה אחרת ויהיו בניו קרובין לממזירין הנקראין בני גרושת הלב במסכת נדרים (דף כ:):

תוספות

צוה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו. פירש רשב"ם דהוא ר' יהושע בן קרחה דר"ע קרח היה כדאמרינן [בבכורות] (דף נח.) שהיה בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ואין נראה שיהיה הגמרא קורא אותו בן קרחה דרך גנאי שהרי נענשו הנערים שקראו לאלישע עלה קרח (מלכים ב ב) ובן עזאי קראו כן דרך *בדיחותא:

שבשתא דעל על. תימה דרבא גופא אית ליה בלא יחפור (ב"ב דף כא.) שבשתא ממילא נפקא ויש לומר דהיינו כשלומד קמי דגרים ולא דייק שיכול להבין מעצמו כשיגדל אבל כאן דאיירי בספר שאינו מוגה סומך על ספרו ואינו יוצא מידי טעותו:

ולא

עין משפט נר מצוה

סד א טוש"ע או"ח סי' ד סעיף יט:

סד ב טוש"ע יו"ד סי' קט"ז סעיף ה ועיין רמב"ם פי"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הל"ה [וברב אלפס פ"ב דע"ז דף שת. ובר"א"ש שם ספי' יג וע"ע]:

ג [מיי' פי"א מהל' רוצח הל"ו] טוש"ע ח"מ סי' תכז סעי' ט וטוש"ע יו"ד סי' קטז סעי' ה בהג"ה]:

סה ד מיי' פ"ל מהלכות שבת הלכה ז ופ"י מהלכות מתנות עניים הלכה יח סמג עשין ל' טוש"ע או"ח סימן רמב טוש"ע יו"ד סימן רנה סעיף א:

◆

גליון הש"ס

גמ' רוח רעה שורה עליהן. עי' תורת חיים שבועות דף ט ע"ב ד"ה ריב"ל: רש"י ד"ה אל תשב. יבטלוך ויפסיק לך. עי' בכלל הטורות נכלל תנאים אות י דף קיא ע"ב:

◆

רבינו חננאל

דמסוכר. פי' מקיז דם ולא משי ידיה מפחד שבעה יומין. שקל מזייה ולא משי ידיה, מפחד לתלתין יומין. שקל טופריה ולא משי ידיה מפחד יום אחד. דמשי רישיה ולא משי כרעיה מפחד יום אחד, ולא ידע ממה מפחד. ידא אפנא דירכא לפחדא, ידא אפנא דירכא לשינתא. אוכלין ומשקין תחת המטה ואפי' מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן. ת"ר לא ישתה אדם בלילי רביעיות ובלילי שבתות, במחשך ואי צחי למיא, לימא שבעה קולות קול ה' על המים וכו' וישחה. לא ישתה אדם מן הנהרות בלילה כו'. ואפי' מן התמחוי. ואסיקנא אפילו לר' עקיבא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא משום ניסא מחיר שיקח אפילו מן התמחוי. תנא דבי אליהו אע"פ שאמר ר' עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, עושה אדם דבר מועט בתוך ביתו, כגון כסא דהרסנא, כדתנן הוה עז כנמר קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. (ששה) [שבעה] צוה ר' עקיבא לר' יהושע בנו, אל תשב בגובהה של עיר ותשנה, ואל תדור בעיר שראשה תלמיד חכמים, ואל תכנס לבית פתאום, ואל תמנע מנעלים מרגליך, השכם ואכול בין בקיץ בין בחורף. עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. פי', אל תאמר חייב אני לענג השבת אם אין ידך משגת, אלא עשה שבתך במאכל ובמשקה ובמלבוש כמו ימי החול ואל תצטרך לבריות. והשתדל עם שהשעה משחקת לו להשתתף עמו, ואפילו למזבן ולזבוני מיניה. חמשה דברים צוה ר' עקיבא את ר' שמעון בן יוחאי, אם בקשת ליחנק החלה באילן גדול. פי', אם רצית לשאול בדבר איסור, שאל חכם גדול ועשה כהוראתו. וכשתבקש ללמד לבנך, למדהו בספר מוגה, דשבשתא דעל על. כלומר, אם יקרא בנך בטעות, הטעות שנכנס בלבו כבר נכנס, מי יסירהו מלבו. ואל תבשל בקדרה שבשל בה חברך בין גרושה בין אלמנה.

מסורת הש"ס

א) [דמסוכר גר' הערוך ערך סכר], ב) [דרך בני אדם כשיושן ידו על פדחתו. ערוך ערך פג], ג) [לימא], ד) [לימא], ה) ע"ז יב: ע"ש [ובתוס' שם], ו) [לימא], ז) [לקמן קיג.] שבת קיח., ח) [מודה], ט) עי' בכ"י בטוא"ח סימן רמ"ב דלא גרים ליה, י) אבות פ"ה מ"כ, כ) [נדה טז: מס' ד"א פ"ב], ל) ב"ק צב: ב"מ קז., מ) [לקמן קיג.], נ) [ב"ב טו:], ס) פי' אם רצית לשאול בדבר איסור כלומר שאתה צריך לדון דין חמור כה"ג שאל לחכ' גדול ועשה כהוראתו. ערוך ערך חנק, ע) [ב"ב כא.], פ) בע"י: הוא להביא לו, צ) [שמות כח], ק) [ישעיה מט], ר) [שמות כג], ש) פי' משום דנקט ליסנא דהיתלה באילן נקט ליסנא דחניקה. ח"מ, ת) [וע"ע תוס' שבת קב. ד"ה ורבי ותוס' ב"ב קיב. ד"ה ומטו ותוס' בכורות נח. ד"ה הון].

◆

תורה אור השלם

1. קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יְיָ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: תהלים כט ג-ט

2. הֲלֹא אַתָּה שַׂכְתָּ בַעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בָּאָרֶץ: איוב א י

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' מאי נינהו אמר רב פפא:

◆

מוסף רש"י

איזדהר משברירי. לחש הוא ומתמעט והולך משם השד כאשר הוא שומע מיעוט תיבות אות אחר אות עד ר', וכן הוא הלחש להבריחו משם. סנורים (בראשית יט) תרגומו שברירי (ע"ז יב:). עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. לא יטיל על אחרים כבוד שבתותיו (שבת קיח.). הוי עז כנמר וגו'. נסמך להא לדר"ע דקאמר עשה שבתך חול תניא לה, ואתי לאורויי לן דלא אמר ר"ע אלא במי שהשעה דוחקת לו ביותר, אבל צריך אדם לוח עצמו כנמר וכנשר לעשות רצון אביו שבשמים לכבד שבתות וימים טובים (רש"י אבות פ"ה מ"כ. ועי' טור או"ח סי' רמב וב"י שם). אל תשב בגובהה של עיר ותשנה. שכבוד התורה למעלה (סוכה מט:).